

Iz kočee v palačo.

(Povest. — Spisal St. pl. Orlovič.)

IV.

Po kosilu je rekel dr. Pavel Kreslin:

»Mati, prinesite še jedno steklenico vina!« Mati se je namuznila in rekla odhajajoč očetu:

»Pavel je danes nenavadno dobre volje. Povprašaj ga vendar, oče, kaj ima?«

»Kako ne bi bil dobre volje, oče«, začne pripovedovati sin, »komaj sem bil rešil včeraj grofa Edlinga, že sem pomogel nekomu drugemu iz zadrege. Oče, vi si niti misliti ne morete, kdo da je bil. Nekoga smo si pridobili zopet za prijatelja, ki nam je bil dolgo največji sovražnik.«

»Kdo bi to bil?« ugiblje oče in se obrne proti ženi, prišedši iz kleti: »Pojdi sèm, nekaj novega!«

»Saj ne uganeta oba«, nadaljuje Pavel, »včeraj je bil pri meni Berger in me prosil deset tisočakov na posodo.«

»Berger?« vzklikneta hkrati oče in mati.

»Da, bogati tvorničar Berger! Ne veste, kako je bil prijazen, kako me je prosil oproščenja za vse, kar nam je bil storil žalega. Še posebej mi je naročil, da vam naj povem, oče, da obžaluje svoje takratno obnašanje, ko vas je dal zapreti. Recite, ali ni to za nas največje zadoščenje, da si je bogati tvorničar izposodil denar pri meni, ki sem prebival nekđaj malo več ko berač v njegovi palači?«

»Deset tisočakov si mu posodil, gotovo one, ki si jih zaslužil včeraj?« vpraša oče.

»Zaslužil? Kako govoriš, oče? Ki mu jih je podaril iz hvaležnosti grof Edling, tako se govori!« zavrne žena moža.

»Bergerjev prihod me je tako iznenadil, da nisem vedel družega storiti«, odgovori sin.

»Pa vendar to ni bilo prav«, govori mati, »jaz bi mu bila rekla, da naj pride jutri. Stvar je treba vendar prej pomisliti; toliko denarja na prvo besedo posoditi, to je nekaka lahkomišljenost!«

»Ti ne umeš takih rečij«, zagovarja oče sina. »Pavel je čisto prav storil; človeku se mora iz zadrege pomagati, potem pa bodi, kdor koli!«

»Ker si vsakemu potepuhu dal denarja toliko, kolikor je sam hotel, zato si si pa prihranil toliko. — Bergerju bi jaz že ne bila posodila.«

»Zaradi tega se vam ni treba prepirati, pijte rajše, tu je še vina«, reče Pavel in jima napolni kozarca iz nove steklenice. »Denar ni izgubljen, ker mi je Berger podpisal pobotnico in mi denar skoro vrne.«

»No, saj jaz sicer nič ne pravim, le-to mi še sedaj ne gre v glavo, zakaj se je prevzetni Berger, — kaj bi rekla? — zakaj se je, pravim, ponižal in prišel k nam po denar? Ali se vama ne zdi ta korak nekako poniževalen?«

Za tem ne tiči nič poštenega, nič dobrega!« popravila je mati svoje prejšnje ostre besede.

»Prav časten je bil zanj ta korak«, odgovarja oče, »vidi se, da je Berger pošten človek, ki izpozna krivico in jo hoče popraviti. — Pavel, dopoldan sem videl na dvorišču kočijo in kočijaža, ki je spravljal dva lepa zelenka v hlev. Ne veš, kdo se je pripeljal?«

Pavel se po strani nasmeje: »Ali uganete? — Jaz!«

»Ti?«

»Dopoldan sem šel mimo prodajalnice Sternovega sina, svojega nekdanjega sošolca. Poklical me je, čestital mi na včerajšnjem uspehu ter mi ponudil na prodaj dva konja s kočijo. Veste, da sem že od nekdanj prijatelj konj, in ta ponudba se mi je zdela kakor nalašč zame pripravna. Mislil sem si: »Doma stoji prazen hlev, dober konj ohrani svojo vrednost in lepo je vendar, če se človek včasih popelje na izprehod s svojo živino.« Pogodila sva se; oba konja, voz in še mnogo krme mi je dal za petnajst sto goldinarjev, prav po ceni.«

»Za božjo voljo, konja si kupil, da se boš vozil ž njima na izprehod, Pavel, ali si izgubil glavo? Do sedaj sem še vedno upala, da bo kaj iz tebe, a nakrat si mi podrl vse upe, nakrat si postal zapravljevec iz same baharije«, karala je mati sina.

»Še od prej je slabe volje, ker si posodil Bergerju toliko denarja«, opomni oče in se obrne proti ženi: »Ne vem, zakaj te spravi vsaka malenkost v tak ogenj? Če je Pavel kupil konja in kočijo, s tem ni zapravil denarja, taka stvar ohrani vedno svojo vrednost in, če se Pavel malo pobaha, saj se sme, saj se ima s čim: sami bogataši in grofje iščejo njegove pomoči in bogati tvorničarji hodijo k njemu po denar na posodo. Kar se pa tistega dostaje, da se bo vozil Pavel sam na prešet, to ni res. Če se bomo vozili, vozili se bomo vsi trije, torej tudi ti.«

»In zakaj bi se ne, če nas ima Bog rad in nam daje srečo, in zakaj je ustvaril Bog prav za prav konje in kočije? Pavel se trudi in ubija od mladih nog, Bog blagoslavlja njegovo delovanje, denar mu prihaja v hišo, a on ga daje zopet mej ljudi. Ali ni to prav?«

»Beži, beži, ti si že pil«, zavrne žena moža in ne more si kaj, da se ne bi nasmehnila njegovi hipni gorečnosti in zgovornosti. Pogledali so se in začeli so se smejati vsi trije, Pavel je vstal, stopil na hodnik in zaklical na dvorišče:

»Jakob!« Urno je priteknel po stopnicah postaren kočijaž v temnosivi obleki, nekaki livreji, in se čvrsto postavil pred Pavla:

»Velevate, gospod doktor?«

»To je naš kočijaž, mama, ali ni krepek dečko? Jakob, ali ste že kosili?«

»Ne, gospod doktor!«

»Danes smo nekako pozabili na vas, drugič bo že drugače. Mama, dajte mu kaj jesti!« Jakob je še vedno stal ravno kakor sveča, mati mu je namignila, rekoč:

»Idite z menoj!«

»Takoj, milostiva!« nato se pokloni Jakob Pavlu in očetu ter odide v kuhinjo za materjo.

»Doktor mi je povedal stoprav pri kosilu, da je kupil ekvipažo, sicer vam bi bila že prej pripravila kosilo. Tu sedite k mizici in jejte! Ali ste dolgo služili pri gospodu Sternu?«

»Hvala, milostiva. — Dolgo, milostiva!«

»Kako dolgo vendar?«

»Štiri leta, milostiva.«

»Ali se vam je dobro godilo pri gospodu Sternu?«

»Dobro, milostiva!«

»Ali ste večkrat peljali iz mesta?«

»Da, milostiva!«

Ona se mu je začela smejati, ker se je držal ves čas tako resno in odgovarjal tako kratko.

»A zakaj odgovarjate tako na kratko? Ali ne govorite nikoli več?«

»Ne, milostiva!«

»Potem ste pa čuden patron!«

»Da, milostiva!«

»Zakaj vam je pa Bog jezik ustvaril, če ne govorite?«

Jakob je debelo pogledal, za hip je bil v zagati, vedel ni kaj odgovoriti, staval mu menda še ni nikdo tako težkega vprašanja. Pomislil je, kako in zakaj rabi jezik, odgovoril je bistroumno:

»Dles — dleskam ž njim, milostiva!«

Ona se mu je začela na ves glas smejati in je poklicala sina:

»Doktor, pridi vendar!« Pavel pride, Jakob skoči po koncu kakor pero in se mu globoko pokloni.

»Jakob, ali ste že kosili?«

»Hvala, gospod doktor!«

»Torej zaprezite!«

»Da, gospod doktor!« Nato se Jakob obema pokloni, vsakemu posebej, in odide.

»Čudnega kočijaža imaš, Pavel, nič ne govori; pravi, da ima jezik le za dleskanje.«

»Da, pravil mi je nekaj Stern o njem, da ni posebno bistroumen, zato pa poštena in zanesljiva oseba. Mama, dajte, napravite se, da poskusimo, kako se vozi v moji kočiji.«

Skoro nato so zadrdrala kolesa na dvorišču in začul se je peket konjskih kopit.

»Idimo torej!« opozoril je Pavel očeta in mater, na veži je že čakala kočija, na kozlu je sedel Jakob, z dolgim bičem v roki in s svetlim cilindrom na glavi. Najprej sta sedla na voz oče in mati, njima nasproti Pavel, ki je zaklical:

»Jakob, po glavni cesti poleg Bergerjeve palače in tvornice!«

Pavlov oče se je v kočiji naslonil in zrl ponosno po ulicah, mati je sedela ravno in se boječje držala za kolena, kakor bi se bala, da se vsak čas

splašijo konji, Pavel se je sedaj pa sedaj zadovoljno nasmehljaj in prijazno odzdravljaj ljudem, ki so ga po ulicah pozdravljali in se ozirali za njim.

»Pavel, skoro vsakdo nas pozdravi, kdor nas sreča«, pretrga oče molk, »kako prijetno se sedi na teh mehkih sedežih, in tukaj zadej, kako je tudi tukaj mehko, — moja grba se kar skriva v mehkih blazinah.«

»Saj pravim, ti si ga danes malo preveč pil«, oglasi se mati, katera se je že malo privadila vožnji, »pusti vsaj danes svojo grbo na miru!« Neprijetno je zadela Pavla beseda 'grba', spomnil se je onega prizora pred Federnovo grajščino, ko ga je očitno zasramovala Bergerjeva Magda. Pa še nekaj drugega ga je neprijetno dirnilo: nehoté mu je šinila v glavo misel: »Vozimo se kakor visoka gospôda, a pogovarjamo se tako nizko in — — — neolikano!« In čutil je pri tej misli, kakor da ne bi sedel v svoji kočiji. Da bi se iznebil neprijetnega čuta, nagovoril je mater:

»Mama, ali vam taka vožnja ne ugaja?«

»Bi že, bi že, ko bi se nam le spodobila!« odgovorila je mati in ga posadila na prejšnje kočljivo mesto. Iz te duševne tesnobe ga je rešil prizor, ki se je vršil na vojaškem vežbališču, ko so se peljali baš mimo. Jakob je za hip ustavil konje. Debel feldvebelj je vadil dva kmetiška prostaka, jednemu vaja ni šla v nikakor v glavo. To je feldveblja tako jezilo, da se mu je tresel obilni trebuh od jeze in da so mu hotele oči kar iz jamic skočiti; rjovel je nad ubogim vojakom in ga je bil s pestjo v obraz:

»Ušivi vitez gnojnih vil, leni stroj za prebavljanje krompirja, delaj prav, sicer te ubijem kakor psa na cesti!« Vojak se je kar tresel od strahu in čim dalje bolj bledel, ni čuda, da mu je šla vaja še manj od rok. Slišali so se še hujši izrazi in vežbanje bi se bilo nadaljevalo v enakem tiru, da ni prijahal na vežbališče višji častnik; ubogi trpin je bil rešen. Mladi odvetnik je dal konje zopet pognati.

»Mnogo sem že slišal o trpinčenju vojakov«, začel je Pavel, »a tacega še nikoli!«

»Pavel, ali ne bi mogel naznaniti surovega feldveblja?« vpraša oče.

»O prvi priliki se potegnem za revnega vojaka, dobro sem si zapomnil vnanjščino suroveža!«

Kočija je naglo zdrčala po cesti in prišla do Bergerjeve palače, kateri se je le malo še poznala nekdanja lepota; vse je bilo nekako zanemarjeno in zapuščeno.

»Poglej, Pavel, po parku, nikjer ni več onih lepih nasadov, drevje se je vse zaraslo kakor v gozdu, stezice, posute s peskom, pokriva trava in mah, — sama goščava!« opozori oče.

»Ni čuda, ko ni v palači več tistih ljudij«, pojasnjuje Pavel, »Egon je umrl, Magda leži menda še vedno bolna, gospa se je postarala, gospod tudi, — kdo bi torej skrbel za park?«

»Pa železno ograjo bi vendar lahko dali popraviti«, oglasi se mati, »vse je polomljeno, da se psi brez ovir shajajo v parku, in palačo bi tudi že izdavna lahko dali pobeliti; kako je zidovje od dežja raztepeno in umazano!«

»Saj pravim, pravega gospodarja bo treba, — Berger že nekdam ni bil dober gospodar!« pristavi oče.

»Poglejte, oče, delavci prihajajo po cesti iz tvornice, kako to? Za večerno uro je vendar še prezgodaj, ne-li?« vpraša Pavel.

»Da, tudi meni se čudno zdi!« odvrne oče. Voz se pripelje mimo tvornice. Po dimnikih ne buči, iz njih se ne vije črni, debeli dim, iz notranjih prostorov se ne sliši ropotanja strojev in koles: vse kaže, da je delo ustavljeno.

»Ne delajo več. Čudno! Kaj to pomeni?« začudi se oče. »Delavci nekako potrto odhajajo iz tvornice. Morda je kaka nesreča?« Jakob ustavi in Pavel zakliče prvemu delavcu:

»He, prijatelj, zakaj ste prenehali z delom?«

»Ali še ne veste, gospod, kaj se je zgodilo?« odgovori delavec in nevrjetno pogleda po družbi v kočiji. »Danes po noči je odpotoval gospod Berger, da nihče ne vé, kam. Zapustil je več dolga, ko je vse vredno. Prišli so cesarski uradniki, zapečatili skladišča, stroje in vrata tvornice. Vse bo menda prodano na dražbi in mi delavci nimamo za par dnij dela.«

Ta vest je potrla vse tri; molčé so gledali pred-se in Pavel je velel:

»Jakob, obrnite!«

Vso pot ni nobeden zinil besedice, vsak je sedel zatopljen v svoje misli, — prva vožnja jim ni uspevala zabavno.

»Mama, pripravite večerjo, opravka imam še v pisarnici!« s temi besedami se Pavel poslovil in odide zamišljeno v pisarnico. Najprej je pregledal delo uradnikov, govoril je strogo ž njimi, da se mu je očitno videlo, da je slabe volje. Pri vsem opravku mu ni šlo iz glave: »Berger pobegnili, — odnesel mojih deset tisočakov!«

* * *

Po večerji je Pavel odšel takoj zopet v pisarnico in se ondi zakopal mej akte. Dolgo ni brskal, ko je nekdo potrkal lahko na vrata.

»Še po noči nimam miru«, zamrmral je odvetnik in zaklical nevoljno:

»Prosto!« Boječe je vstopila črno oblečena gospa in pozdravila z mehkim glasom, odvijajoč si pajčolan z obraza:

»Dober večer, gospod doktor. Saj sem prišla prav, k odvetniku doktorju Kreslinu?«

»Čisto prav, gospa, kaj želite? Pozno je sicer že, uradne ure so že minile, a bodi si, kaj vas je privedlo k meni?«

»Gospod doktor, ali me ne poznate več? Ali ne poznate več soproge tovarničarja Bergerja?«

»Oprostite, gospa, takoj vas nisem izpoznal!« opráščal se je odvetnik in vstal, ponudivši gospé stol. Nepriličen mu je bil ta nočni obisk, a vendar je bil radoveden.

»Jaz sem Bergerjeva soproga!« začela je ona in vzela iz žepa robček, da si otre solzne oči.

»Vem, a kaj želite, gospa?«

»Saj res, vi še ne veste vsega, oprostite, gospod doktor!«

»Vse vem, gospa, vse sem videl sam!«

»Ne, ne, gospod doktor, vi si tega misliti ne morete«, rekla je nekoliko glasnejše in bridko zaihtela. »Predno povem, po kaj sem prišla, razodeti vam moram veliko skrivnost. Včeraj zvečer mi je odkril soprog, predno je odpotoval, da je vaš oče njegov brat, da je on sam vaš stric in jaz vaša teta!« Ta novica je presenetila odvetnika dr. Kreslina, da ni mogel najti za hip primerne besede. Molčala sta oba nekoliko časa, ona si je brisala oči in mu začela nato praviti počasi in tiho vso povest.

»Torej tako, milostiva«, rekel je odvetnik, ko je ona končala, pristopil je bližje in ji podal roko, »pozdravljam vas, gospa teta. Prosim, idiva gori k mojim starišem!« Natihoma si je zašepetal: »Uboga žena, živela si tako dolgo v družbi surovega in hudobnega moža.« Uboga žena se mu je začela smiliti in nekak stud ga je napolnil do nje soproga: »Tako zlôben! Mojega očeta, svojega brata, je zavrzel in ga kesneje celo preganjal? iz zlobnosti je sedaj še mene opeharil za tako svoto.«

»Prosim, počakajte še malo, gospod doktor«, prosila je Bergerjeva gospa, »da vam povem, zakaj vas tako pozno nadlegujem. Oh, saj veste, kako je z mojo Magdico, ves čas leži kakor na pol mrtva na postelji, sinoči ji je bilo jako slabo, kar blesti se ji je začelo, a danes je še huje, poklicala sem patra Flora, da jo tolaži in bedi pri nji; ubožica je rekla, da bi vas rada videla, svojega tako dolgo prikrivanega bratranca. Prosim, idite z menoj, — oh, morda mi ugasne še nocoj!« Ih-teč je šla nato za odvetnikom v prvo nadstropje. Oče in mati sta sedela še v jedilnici, oče je čital na glas, a mati je poslušala in pletla. Gospa Bergerjeva je bila v silni zadregi, a dr. Kreslin je uravnal vso stvar, da se je gladko iztekla, oče in mati mladega odvetnika sta bila oba jako prijazna z nesrečno gospo in jo tolažila, kakor sta vedela in znala. Odvetnik je dal skoro nato zapreči, odpeljal se je z Bergerico, katera se je z olajšanim srcem poslovila od prijaznih Pavlovih roditeljev.

»Moj Bog, novo sorodstvo in kako?« vzdihnila je mati, ko se je odpeljal sin v Bergerjevo palačo. »Ti, kdo bi si mislil, da se nahajajo tudi mej visoko gospôdo taki hudobneži. Kaj praviš ti na to, Peter?«

»Nič«, odgovori mož, ki je ves čas otožno in zamišljeno molčal, »boljše bi bilo, da ne bi tega izvedeli nikoli; če smo tako dolgo srečno živeli brez takega sorodstva, ostali bi tudi nadalje še lahko brez njega. Imeti takega brata, ali pa nič — — —!«

»Opraviva večerno molitev, Peter, pozno je že!«

